וְשַׁרְקִיהּ מִינָּא – טח רב אחא לאותו אדם טיט על בגדיו, כדי להראות לו שהוא זקוק לבריות שיכבסו את בגדיו, וממילא יש להתיר לו את נדרו, וְאַתְיֵיהּ [־והביאו] לְקַמֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא כדי שיתיר לו את נדרו.

אָמַר רָבָא, מַאן חֲכִים לְמֵיעֲבַד כִּי הָא מִילְּתָא – מי הוא החכם שהבין שיש צורך להטעותו לישא אשה כדי שיחול הנדר, אִי לָאו דְּרַב אַחָא בַּר רַב חוּנָא דְּנַבְרָא רַבָּה הוּא – רק אדם גדול כמו רב אחא בר רב הונא.

והוא מבאר את הצורך להטעותו, דְּקָסָבַר רב אחא, דְּכִי הֵיכִי דְּפָלְיֵנִי [־שכשם שנחלקו] רַבָּנָן וְרַבִּי נָתָן בַּהֲפָרָה – האם יכול הבעל להפר את נדרי אשתו קודם שחלו בפועל, הָכִי נַמִּי פָּלְיֵנִי בְּשָׁאֲלָה – נחלקו גם כן לענין התרת חכם. וממילא, לשיטת רבי נתן, גם חכם אינו יכול להתיר את הנדר קודם שהוא חל, וכיון שרצה רב אחא לחוש אף לדעת רבי נתן, הוכרח להטעותו כדי שישא אשה, ועל ידי כך יחול נדרו ויאסר בהנאת הבריות, ויוכל החכם להתיר את נדרו.

הגמרא מביאה אמורא החולק על דברי רב אחא, וסובר שיש לחלק בין הפרת הבעל להתרת חכם:

וְרַב פַּפִּי אָמַר, מַחֲלוֹקֶת רבי נתן ורבנן אם אפשר להפר קודם שיחול הנדר, אינה אלא בַּהֲפָרָה שמיפר הבעל את נדרי אשתו. וסברת מחלוקתם היא, דְּרַבִּי נָתָן סָבַר, אֵין הַבַּעַל מֵיפֵר אֶלָּא אִם כֵּן כבר חָל הַנֵּדֶר, וראייתו היא מִדִּכְתִיב (ישעיה כד כג), 'וְחָפְרָה הַלְּבָנָה', והוא דורש את תיבת 'וחפרה' מלשון הפרה, ואת תיבת 'הלבנה' כאילו כתוב חל בנה, דהיינו, שניתן להפר רק לאחר שחל הנדר הנחשב כבנייה, כמו ששנינו לעיל (כב.) 'הנודר כאילו בנה במה'. וְרַבָּנָן סָבְרִי, בַּעַל מֵיפֵר אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא חָל הַנֵּדֶר, דִּכְתִיב (איוב ה יב) 'מֵפֵר מַחְשְׁבוֹת עֲרוּמִים', ולמדים מכך שניתן להפר אף מחשבה, דהיינו, נדר שעדיין לא יצא אל הפועל.

ואין טעם זה של חכמים מועיל אלא לגבי בעל שנאמר בו לשון הפרה, אֲבָל בְּשָׁאֲלָה – שבא לחכם להשאל על נדרו, דִּכְתִיב בִּדְבָרֵי הַכֹּל אֵין חָכָם מַתִּיר כְּלוּם אֶלָּא אִם כֵּן חָל הַנֵּדֶר, דִּכְתִיב (במדבר ל ג) 'לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ' – לא יחלל את דברו, ודרשו חכמים (ברכות לב.) 'הוא אינו מיחל אבל אחרים מוחלין לו', ומכאן לומדים שיש כח ביד החכם להתיר נדרים. ומכיון שיש במשמעות המילה 'יחל' גם לשון חלות, יש להוכיח שלא נאמר דין התרת הנדר על ידי החכם, אלא כאשר חל הנדר בפועל.

הגמרא מנסה להביא ראיה לדברי רב פפי, הסובר שבהתרת חכם אף חכמים מודים שלא ניתן להתיר את הנדר קודם שהוא חל:

לֵימָא מְסַיַּיע לֵיהּ – לרב פפי, הסובר שבהתרה לכולי עלמא אין מתירין עד שיחול הנדר. שנינו בברייתא, אדם שאמר קוֹנָם שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לְפְלוֹנִי – נדר שלא יהנה אדם פלוני מנכסיו, וּלְמִי שֶׁאֲשָׁאֵל עָלָיו – וכן נדר שלא יהנה מנכסיו החכם שישאל אצלו על נדרו הראשון. דינו הוא שנִּשְׁאָל אצל חכם תחילה עַל נדרו הָרִאשׁוֹן שלא יַהנה את פלוני, וְאַחַר כָּךְ – אחר שהתיר לו החכם נדר זה, וממילא נאסר עליו לְהַנות את החכם כפי שהתנה מלכתחילה, נִשְׁאָל הוא אף עַל נדרו הַשֵּׁנִי שלא יהנה את החכם.

מסיקה הגמרא את ההוכחה, וְאִי אָמְרַתְּ, שהדין הוא שנִּשְׁאָל אדם על נדרו אצל חכם אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא חָל הַנֵּדֶר, אם כן, מדוע עליו להשאל בדווקא על הנדר הראשון תחילה, הרי צריך להיות הדין דְּאִי בָּעֵי עַל הַאי נִיתְּשֵׁיל בְּרֵישָׁא – אם רצונו ישאל תחילה על הנדר הראשון, וְאִי בָּעֵי עַל הַאי נִיתְּשֵׁיל בְּרֵישָׁא – ואם רצונו בכך, יוכל להשאל תחילה אף על הנדר השני, ואף על פי שעדיין לא חל הנדר. ומכך שחייב הוא להשאל תחילה על הנדר הראשון, ניתן להוכיח שאי אפשר להתיר נדר אצל חכם קודם שהוא חל, ועל כן אינו יכול להתיר תחילה את נדרו השני שלא יהנה החכם מנכסיו, כיון שעד שלא התיר את נדרו הראשון עדיין לא חל נדרו השני, ולא נאסר על החכם להנות ממנו.

דוחה הגמרא ראיה זו, וּמִי יָדַע אִי הַאי קָמָא אִי הַאי בָּתְרָא, כלומר, מנין לך שכוונת התנא באומרו 'נשאל על הראשון ואחר כך נשאל על השני', היינו שנשאל קודם על נדרו הראשון שלא יהנה פלוני ממנו, ואחר כך על נדרו השני שלא יהנה ממנו החכם שהתיר לו את הנדר הראשון, הרי יתכן שהתנא כלל לא נתכוין שיש קפידא איזה נדר יתיר תחילה, אלא כוונתו שישאל תחילה על איזה נדר שירצה, והוא הנקרא 'ראשון', ולאחר מכן ישאל על הנדר הנוסף, והוא הנקרא 'שני'.

הגמרא מנסה שוב להביא ראיה לדברי רב פפי, הסובר שאין חכם יכול להתיר נדר קודם שהוא חל:

אֶלָּא, לֵימָא מְסַיַּיע לֵיהּ. אדם האומר קוֹנָם שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לְפְלוֹנִי, כלומר, שלא יהנה פלוני מנכסיו, חֲזִינִי נָזִיר לְכַשֶּׁאֶשָּׁאֵל עָלָיו, היינו, שהתנה שכאשר ישאל על נדר זה אצל חכם, תחול עליו נזירות. דינו הוא שנִּשְׁאָל הוא תחילה עַל נִדְרוֹ שלא יהנה פלוני מנכסיו, וְאַחַר כָּךְ – אחר שהתיר לו החכם נדר זה, וממילא חלה עליו נזירות, נִשְׁאָל הוא עַל נִזְרוֹ – נזירותו.

מסיקה הגמרא את ההוכחה, וְאִי אָמְרַתְּ נִשְׁאָל אדם על נדרו אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא חָל עדיין הַנֵּדֶר, אם כן, מדוע עליו להשאל קודם על נדרו ואחר כך על נזירותו, הרי צריך להיות הדין דְּאִי בָּעֵי עַל נִדְרוֹ אִיתְּשֵׁיל בְּרֵישָׁא – אם ירצה ישאל תחילה על נדרו, וְאִי בָּעֵי עַל נִזְרוֹ אִיתְּשֵׁיל בְּרֵישָׁא – ואם ירצה ישאל תחילה על נזירותו, שאף על פי שעדיין לא חלה הנזירות רשאי הוא להתירה. ומוכח מכאן שאי אפשר להתיר נדר אצל חכם קודם שחל.

דוחה הגמרא אף ראיה זו, שאכן מברייתא זו ניתן להוכיח שחכם אינו יכול להתיר נדר ונזירות קודם שהם חלים בפועל, אך עדיין אין להוכיח מכאן שזו היא שיטת חכמים, שהרי יתכן שהברייתא כְּרַבִּי נָתָן הִיא, הסובר שאף בעל אינו יכול להפר את נדרי אשתו לפני שהם חלים, וכל שכן חכם, אבל חכמים הסוברים שהבעל רשאי להפר קודם שיחול הנדר, יסברו שאף בחכם הדין כן.

הגמרא מביאה דעה החולקת על הנאמר בשם רב פפי לעיל, שלגבי התרת חכם אף חכמים מודים שלא ניתן להפר נדר קודם שהוא חל:

אָמַר רַבִּינָא, אָמַר לִי מְרֵימָר, הָכִי אָמַר אֲבוּהּ מִשְׁמֵיהּ דְּרַב פַּפִּי, מַחֲלוֹקֶת רבי נתן ורבנן אם ניתן להפר נדר קודם שהוא חל, אינה אלא בַּהֲפָרָה שמיפר בעל לאשתו, אֲבָל בְּשָׁאֲלָה שנשאל אדם אצל חכם על נדרו, דִּכְתִיב הַכֹּל מֵפֵר החכם, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא חָל עדיין הַנֵּדֶר. והמקור לכך הוא דִּכְתִיב (במדבר ל ג) 'לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ', ומהמילה 'דברו' ניתן לדרוש, שניתן להתיר נדר אף קודם שהוא חל, אף שאינו אלא 'דיבור' גרידא.

אגרות קודש

ב"ה, יו"ד אלול, תשי"ט

ברוקלין.

הוו"ח אי"א נו"נ וכו' מו"ה אברהם משה שי'

שלום וברכה!

במענה למכתבו מה' אלול.

המשך בעמוד הבא

לְמֵימְרָא – ובא לומר, שאף על פי דְּלֹא הֲוָה בֵּיהּ מַעֲשֶׂה – שעדיין לא חל הנדר בפועל, ואין את מעשה הנדר, אלא דיבור גרידא, בכל אופן דורשים חכמים שאחרים מוחלין לו על ידי התרת חכם. מקשה הגמרא על שיטה זו:

מֵיתִיבִי. אדם האומר קוֹנָם שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לְפְלוֹנִי – כלומר, שלא יהנה פלוני מנכסי, וּלְמִי שֶׁנִּשְׁאָל עָלָיו – וכן נדר שלא יהנה מנכסיו החכם שישאל אצלו על נדרו הראשון, דינו הוא שנִּשְׁאָל הוא תחילה עַל נִדְרוֹ הָרִאשׁוֹן, וְאַחַר כָּךְ – אחר שהתיר לו החכם את נדרו הראשון, וממילא נאסר על החכם להנות ממנו, נִּשְׁאָל הוא עַל נִדְרוֹ הַשֵּׁנִי שלא יהנה החכם ממנו.

ומקשה הגמרא, אַמַּאי – מדוע חובה עליו להשאל תחילה על נדרו הראשון, הרי לשיטה זו מודים חכמים שאפשר להשאל על נדר אף קודם שהוא חל, ואם כן, אִי בָּעֵי עַל הַאי נִיתְּשֵׁיל בְּרֵישָׁא – אם רצונו ישאל תחילה על נדרו הראשון, שלא יהנה פלוני מנכסיו, שכבר חל, וְאִי בָּעֵי עַל הַאי נִיתְּשֵׁיל בְּרֵישָׁא – ואם רצונו בכך, יכול הוא להשאל תחילה על נדרו השני, שלא יהנה החכם מנכסיו, אף שעדיין הוא לא חל.

מתרצת הגמרא, מַי יוֹדֵעַ הֵי רִאשׁוֹן וְהֵי שֵׁנִי – כלומר, מנין לך לומר שכוונת התנא שישאל תחילה על נדרו לגבי פלוני, ולאחר מכן על נדרו לגבי החכם, הרי יתכן שכוונתו היא שאין קפידא על איזה נדר ישאל תחילה, וכוונת התנא באומרו 'ראשון' ו'שני', היינו לפי סדר הפרתו, שהנדר שישאל עליו תחילה הוא הנקרא 'ראשון', וזה שלאחריו 'שני'.

מקשה הגמרא קושיא נוספת על שיטה זו:

מֵיתִיבִי. אדם האומר, קוֹנָם שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לפלוני, כלומר, שלא יהנה פלוני מנכסי, וַהֲרֵינִי נָזִיר לְכָשֶׁאֶשָּׁאֵל עָלָיו – ואם אשאל על נדרי זה הריני מקבל על עצמי נזירות. דינו הוא, שנִּשְׁאָל תחילה עַל נִדְרוֹ, וממילא חלה עליו נזירות, וְאַחַר כָּךְ נִּשְׁאָל עַל נִזְרוֹ. ומקשה הגמרא, וְאַמַּאי – מדוע חובה עליו להשאל תחילה על נדרו, הרי לשיטה זו ניתן להפר נדר ונזירות אף קודם שהם חלים, ואם כן, אִי בָּעֵי עַל נִדְרוֹ נִיתְּשֵׁיל בְּרֵישָׁא – אם רצונו בכך ישאל תחילה על נדרו, וְאִי בָּעֵי עַל נִזְרוֹ נִיתְּשֵׁיל בְּרֵישָׁא – ואם רצונו בכך, יוכל להשאל תחילה על נזירותו. מסיקה הגמרא, תְּיוּבְתָּא – אכן אין תירוץ לקושיא זו, ויש להוכיח מדברי הברייתא, שחכם אינו רשאי להתיר נדר קודם שהוא חל.

משנה

המשנה עוסקת באופנים שהאשה תובעת שבעלה יגרשה מחמת טענותיה. ומעיקר הדין היא נאמנת וחייב לגרשה, אלא שתיקנו חכמים שלא תהא נאמנת.

בָּרִאשׁוֹנָה – בתחילה, לפני שנתקנה התקנה המבוארת בהמשך המשנה, הָיוּ חכמים אוֹמְרִים שָׁלֹשׁ נָשִׁים המפורטות בהמשך המשנה, יוֹצְאוֹת – מתגרשות מבעליהן בעל כרחו של הבעל, וְאֵף נוֹטְלוֹת כְּתוּבָּה. ואלו הן שלש הנשים, א. אשת כהן הָאוֹמֶרֶת לבעלה מֻמְאָה אֲנִי לְךָ, מאחר ונאנסתי ונבעלתי לאיש אחר, חייב הוא לגרשה משום שנאמנת לומר כן. ב. האומרת לבעלה, הקדוש ברוך הוא השוכן בשָׁמַיִם עד בֵּינַי לְבֵינְךָ שאינך ראוי להוליד, והיא רוצה שיהיו לה ילדים, ולפיכך היא חפצה שיגרשנה. ג. וְכן אם נדרה ואמרה, נְטוּלָה אֲנִי מִן הַיְּהוּדִים, כלומר, אסרה על עצמה הנאת תשמיש כל היהודים, ובעלה בכלל. והואיל ואסרה עצמה בתשמיש על כל העולם ולא רק על בעלה, מוכח שהתשמיש קשה עליה, והרי היא כאנוסה, לפיכך כופים אותו לגרשה ויש לה כתובה.

כן הורו חכמים בראשונה, אבל לאחר שנתקלקלו הדורות, חָזְרוּ חכמים לוֹמַר שלא תהיינה יוצאות מתחת בעליהן בעל כרחו, כדי שֶׁלֹּא תְּהֵא אִשָּׁה נוֹתֶנֶת עֵינֶיהָ בְּאַחֵר ותרצה להנשא לו, ולשם כך תהא מְקַלְקֶלֶת עצמה עַל בַּעְלָהּ. ולפיכך הורו, שהָאוֹמֶרֶת מֻמְאָה אֲנִי לְךָ, אינה נאמנת, אלא אם כן תָּבִיא רְאָיָה לִדְבָרֶיהָ, והאומרת הַשָּׁמַיִם בֵּינִי לְבֵינְךָ, יַעֲשׂוּ בית דין דֶּרֶךְ בַּקָּשָׁה, כלומר, נותנים לבעל עצה טובה שיעשה לה סעודה ויפייסנה. ובנודרת ואומרת נְטוּלָה אֲנִי מִן הַיְּהוּדִים, יָפֵר הבעל לְחֶלְקוֹ בנדר, כלומר, מתיר הוא את חלקו בנדר מה שאסורה עליו, וְתֶהֱא מְשַׁמַּשְׁתּוֹ, ושאר נדרה ישאר קיים שתְּהֵא נְטוּלָה מִן הַיְּהוּדִים.

גמרא

אשת כהן אוכלת בתרומה, שנאמר (ויקרא כב יא) 'וְכֹהֵן כִּי יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיַן כַּסְפּוֹ הוּא יֹאכַל בּוֹ', ואשתו ועבדו בכלל 'קנין כספו'. ואם נבעלה לזר בעודה תחת בעלה, נפסלת היא מאכילת תרומה, אף אם נבעלה באונס.

הגמרא מסתפקת באשה שאמרה טמאה אני מה דינה לגבי תרומה:

אִיבַּעְיָא לְהוּ – נשאלה שאלה לבני הישיבה, אשת כהן שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ מְמֻאָה אֲנִי, וכפי ששנינו במשנה שבמקרה זה הורו חכמים שלא תהא נאמנת לאסור את עצמה לבעלה, כדי שלא תהא אשה נותנת עיניה באחר, ומסתפקת הגמרא, מַהוּ שֶׁתֹּאכַל בִּתְרוּמָה – האם היא נאמנת לפסול את עצמה בתרומה, שלענין זה לא שייך החשש שתהא נותנת עיניה באחר, או שאף לגבי זה אינה נאמנת [וכפי שיבואר להלן].

הגמרא מביאה מחלוקת בדין זה:

רַב שֵׁשֶׁת אָמַר, אוֹכֶלֶת בתרומה, שאף לגבי זה קבעו חכמים שאינה נאמנת, כדי שֶׁלֹּא תּוֹצִיא לַעַז עַל בָּנֶיהָ, שאם תיאסר בתרומה יאמרו שנכונים דבריה שנאנסה, ובניה פסולים לכהונה. וְרָבָא אָמַר, אֵינָהּ אוֹכֶלֶת בתרומה, ואין חשש להוצאת לעז, שֶׁאֶפְשָׁר דְּאָכְלָה חוּלִּין – יכולה היא לאכול חולין, ושוב לא יצא לעז על בניה, שיסברו העולם שמה שאינה אוכלת בתרומה אינו משום שנאמנת והיא אסורה בתרומה, אלא משום שאין לה תרומה.

אָמַר רָבָא, וּמוֹדֶה רַב שֵׁשֶׁת הסובר שאוכלת בתרומה, שֶׁאִם נִתְאָרְמְלָה [נתאלמנה] שֶׁאֵינָהּ אוֹכֶלֶת בתרומה, שכן מִידֵּי הוּא מַעֲמָא – כלום טעמו של רב ששת שהיא מותרת לאכול בתרומה אינו אֶלָּא מִשּׁוּם [שֶׁלֹּא] תּוֹצִיא לַעַז עַל בָּנֶיהָ, וטעם זה אינו שייך כשנִּתְאָרְמְלָה וְנִתְגָּרְשָׁה, שאף שלא תאכל, אָמְרִי העולם שהסיבה שאינה אוכלת אינו משום שנאנסה בעודה תחת בעלה, אלא הַשְׁתָּא דְּאִיתְּנִיכָּא – עתה לאחר שנתאלמנה או נתגרשה היא נאנסה, שנבעלה לפסול לה שנפסלת בכך לתרומה.

אשת איש שזינתה ברצון תחת בעלה אין לה כתובה. וההלכה היא שאשת איש שזינתה באונס, אם אשת ישראל היא, אינה נאסרת כלל לבעלה, ואילו אשת כהן נאסרת על בעלה אף אם נבעלה לאחר באונס. הגמרא דנה באשת כהן שנאנסה לענין כתובה, אם דינה כאשת ישראל שזינתה ברצון שאין לה כתובה.

אָמַר רַב פָּפָּא, בָּדִיק לָן [־ניסה אותנו] רָבָא אם נדע להשיב, מה דין אִשַּׁת כֹּהֵן שֶׁנֶּאֱנְסָה, האם יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה, אוֹ אֵין לָהּ כְּתוּבָּה. וצדדי הספק הם, דהאם בְּיָוֵן דְּאוֹנֶס לְגַבֵּי אשת כֹּהֵן בְּזנות ברָצוֹן לְגַבֵּי אשת יִשְׂרָאֵל דָּמֵי, דינה שאֵין לָהּ כְּתוּבָּה, שהרי בשניהם נאסרת על בעלה, וכמו שאשת ישראל שזינתה ברצון אין לה כתובה, כך גם אשת כהן שנאנסה אין לה כתובה. אוֹ דִּילְמָא, אונס באשת כהן שונה מרצון באשת ישראל, שבאשת ישראל האיסור נוהג בכל ישראל, ואילו אשת כהן שנאנסה, כיון שאיסורה הוא רק משום שבעלה כהן, מָצֵי אָמְרָה לֵיהּ – יכולה האשה לומר לבעלה, אֲנָא הָא חֲזִינָא – אני מצידי הרי ראויה לאישות,